

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Обихвіст Марії Сергіївни «Репрезентація фемінності у романах Габрієля Гарсія Маркеса, Салмана Рушді і Мо Яня» подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 «порівняльне літературознавство»

На сучасному етапі дослідження жіночності/фемінності/фемінінності є одним з магістральних напрямків становлення науки про літературу, які відкривають можливості для найновіших методологій, синтезують досягнення пост-структуральних теорій, постколоніальних студій, імагології, еко-критики, мультикультуральних концепцій, покликаних осмислити досвід різноманіття культур. Істотне розширення об'єкту дослідження унеможливорює об'єднання досліджень, пов'язаних з відтворенням жіночого досвіду або особистості в літературі в межах окремих напрямів. Феміністська критика, гінокритика, гендерні студії, транскультурні жіночі студії виходять на новий виток становлення, продукуючи комплексні підходи, для яких інтердисциплінарність, що ввижалася революційною наприкінці минулого століття, є необхідним та раціональним підґрунтям, ставлячи для осмислення множинності жіночих голосів, різноманітності способів художнього відтворення жіночої особистості вимоги компетентності не тільки в розмаїтті літературних теорій, а й фундаментальних знань в галузях суміжних наук: культурології, психології, соціології, політології.

Дисертаційне дослідження М. С. Обихвіст у повній мірі відповідає зазначеним тенденціям, об'єднуючи складні категорії: канон, канонічність, фемінність, гібридність, пост-колоніальність, навколо кожної з яких точаться суперечки щодо визначення, застосування та змістового наповнення. Фокусування на жіночих образах у трьох романах, які хоча й належать до вкрай розбіжних культурно та географічно традицій, але, як виявляє дослідниця, можуть бути зведені до спільного знаменника не тільки в хронологічній (XX ст.), поетикальній (освоєння неоміфологізму та новітніх форм поезики реалізму), історико-літературній (постколоніальний дискурс гібридності), але й в перспективі художнього осмислення жіночої індивідуальності, стає в роботі віссю, яка сполучає вищеназвані напрями.

Перевагою, яка унаочнює актуальність поданого дослідження, є сполучення літературознавчих методів (порівняльно-культурологічних, порівняльно-історичних, феміністичної критики, пост-структурального аналізу) з комплексом соціально-психологічних методів. У роботі концепцію фемінності, традиційно тлумачену як поезику, що вона характеризує своєрідність мистецького освоєння світу жінками, осмислено як об'єкт зображення в літературі, створюваній чоловіками. Ставиться актуальне питання про спроможність «чоловічої» літератури, яка засвоїла досвід модерну та постмодерну, нео-реалізму та нео-міфологізму, мультикультурних, постколоніальних та деколоніальних світобачень, заговорити «жіночим» голосом, який не буде рішуче відкидатись як «черевомовлення». Тим самим,

концепція, представлена в роботі, реалізує крок поза європоцентричні стереотипи маскулінності як домінанти літературного мейнстріму, відкриває перспективи уможливлення в прочитанні постколоніального дискурсу розкодування голосу підпорядкованого, водночас, наголошуючи, що категорії «підпорядкування», «пост-колоніальності», «гібридності» дедалі більше набувають умовного звучання.

Запропонована концепція пропонує гостро актуальний у контексті поширених в сучасній науці про літературу тенденцій до розмивання, упрозорення меж національних літератур, сміливий підхід, який гранично узагальнює дивергентні риси своєрідності творів та відображеної в них культури й кристалізує здобутки планетарної скарбниці літератури.

Перший етап дослідження присвячений формуванню узагальнених портретів письменників на тлі культури та історичного контексту їх країн. Тут суміщено доволі розбіжні питання дослідження творчого шляху письменників, чий твори були обрані для розгляду, та огляд теоретичних підходів до концепту фемінності. Застосовується системний підхід, послідовно розглядаються найбільш актуальні з наявних досліджень творчості письменників у контексті історії літератури відповідної країни, у всесвітній англомовній та українській науці, висвітлюються підходи та основні питання у вивченні проблемно-тематичної та частково поетико-стилістичної своєрідності творів письменників.

У стислому огляді проблематики вивчення творчості трьох письменників поруч з увагою до відображення суспільно-політичних процесів, поетики магічного реалізму, галюцинаторного реалізму, міфологізації, постмодерністської іронії, прокреслено унікальне для кожного з трьох випадків освоєння поетики й семантики літератури Заходу, позначено проблемність дослідження з точки зору феміністичної критики. Важливий етап теоретичного дослідження – у спостереженні усвідомлюваної Мо Янем спільності художнього погляду на світ та зумовленого цим впливу Г. Гарсія Маркеса на Мо Яня, а також спостереження про необґрунтованість розбіжності оцінок творчості С. Рушді та Г. Гарсія Маркеса. На доказ суголосності творчої манери письменників дослідниця наводить цитати з телефонної розмови, в якій С. Рушді та Г. Гарсія Маркес зазначають близькість у творчому світобаченні. Тим самим, на концептуально-теоретичному рівні через окреслення спільного для китайського та латиноамериканського письменників простору поетики міфологізації сучасності обґрунтовується дослідницький задум дисертації.

Фокусуєчись на визначенні поетики «пошуку коріння», яку загально прийнято вважати точкою відліку у вивченні творчості Мо Яня, дослідниця відкриває перспективи глибшого осмислення його творчості, які в подальшому можуть бути розвинуті у розвідку поетики психологізму зображення жіночої особистості. У роботі також приділено увагу культурологічному аспекту вивчення творчості Мо Яня, зокрема проблемі відтворення потужних тенденцій маскулінності, характерних для суспільного життя, глибини й трагізму катастрофічних воєн й політичних перетворень, які спіткали Китай в середині ХХ ст., реалій тоталітарної держави.

Особливу вагу в структурі роботи має підрозділ 1.2. Тут стисло формулюються теоретичні засади дослідження, подана інтерпретація методології порівняльно-історичного літературознавства, феміністичної критики, постколоніальної критики, наголошено на взаємозв'язку літературних текстів й процесів, концептуалізованому, зокрема в поліцентричній перспективі компаративного дослідження відмінних літератур. Спираючись на класичні та сучасні праці, дисертантка обґрунтовує концепцію зв'язку літератури з реальністю, актуалізації в художніх творах соціально-історичних процесів. На основі класичних праць з теорії гендеру формулюється методологія дослідження своєрідності створення жіночих персонажів через актуалізацію концептів фізіологічності, тілесності, природи, соціалізації, жіночності, фемінності як набору визначених культурою характеристик.

У другому розділі роботи висвітлено ключові тенденції в літературі, які утворюють контекст творчості Г. Гарсія Маркеса, С. Рушді та Мо Яня з точки зору феміністичної критики та зв'язку літератури з соціально-політичними процесами. Тут осмислено ключові події світової історії ХХ ст., які мали вплив на літературний процес, викладено ключові положення теорії зіткнення цивілізацій С. Гантінгтона, яке осмислюється як передумова до вивчення дискурсу інакшості та орієнталізму.

З опорою на праці Г. Ч. Співак, С. Гантінгтона, Д. С. Наливайка, завдання роботи уточнюється як висвітлення своєрідності відтворення культурного підсвідомого відмінних цивілізацій у жіночих образах.

На тлі уважного аналізу соціо-політичного та історико-літературного контексту робляться цінні спостереження про джерела своєрідності творчості письменників. Звертаючись до прямої мови Г. Гарсія Маркеса, дослідниця точково позначає основу художнього світобачення письменника як прагнення переконливо правдиво відобразити реальність для читача, який живе у світі магічного та казок, в якому дійсність мусить бути доволі переконливою, щоб в неї повірили (с. 64). Тут визначено такі фактори впливу на творчість С. Рушді як тенденції пошуку «єдності у розмаїтті», пригнічене становище жінки та повільне переоцінювання ролі жінок в суспільно-політичному житті, складний синтез індійської спадщини з західними колоніальними надбаннями, проблематика нерівноцінного сприйняття Заходом давньої витонченої культури Індії, проблема національної ідентичності та її актуалізації в англomовному дискурсі. Дослідниця підсумовує, що творчість письменників по-різному уособлює провідні тенденції світової літератури, що полягають у пошуках шляхів поєднання спадщини власної культури та літератури з надбаннями інших культур та літератур.

У третьому розділі послідовно та переконливо висвітлено особливості відтворення фемінного, жіночого та феміністичного концептів у творах письменників. Тут в критико-аналітичній перспективі обґрунтовано припущення про репрезентацію рис фемінності в творах письменників-чоловіків, детально висвітлено художні прийоми цієї репрезентації на проблемно-тематичному рівні. Риси фемінності жіночих персонажів розкриваються в аналізі зображення кохання, любові, материнства, суспільної й

творчої реалізації жіночих персонажів. Звертаючись до образу Аурори Зогайбі, одного з центральних персонажів роману «Прощальне зітхання мавра», дослідниця розкриває своєрідність символічної семантики цього образу, в якому уособлено та іронічно переосмислено міфологічні образи жінок, визначальні для індійської традиції, які комбінуються з біблійними алюзіями й відтворюють найяскравіші риси сучасної індійської жінки, яка живе водночас в рідній й західній культурах. Робиться цікаве спостереження про антагоністичність образу Аурори стосовно Індіри Ганді, антипатія до якої, за спостереженням дослідниці, є однією з особливостей художнього світобачення С. Рушді. Розглядаючи систему жіночих образів роману, дослідниця переконливо доходить висновку, що через них відображається новітня історія Індії. Особливою перевагою цієї частини роботи є осмислення своєрідності застосування прийому екфразису в зображенні творчої реалізації Аурори.

Аналіз роману «Великі груди, широкі стегна» дослідниця розпочинає з розкриття метафоричного підтексту назви роману, пишні жіночі форми осмислюються як символ материнства та зв'язку матері з дитиною, розкривається оригінальний задум роману: через трагедію, нещастя та загибель жіночих персонажів показати нежиттєздатність сучасного Мо Янві суспільства. Через власні спостереження й висновки китайських та іноземних дослідників розкрито саркастичність, пародійність, «епічність навиворіт» як наскрізні маркери системи образів роману. Тут названо риси, які виводять роман поза рамки магічного реалізму, попри наявність окремих рис, які споріднюють творчість Мо Яня з експериментами неореалізму та магічного реалізму, як його варіанту, визначальною рисою розбіжності роману «Великі груди широкі стегна» названа визначеність історичного часу дії у творі. Друга провідна риса, яку спостерігає дослідниця, обстоюючи поетику реалізму в романі Мо Яня, це використання фактичного матеріалу з життя близьких та елементи автобіографізму, засвідчені самим автором, робиться висновок, що реалістичність і життєвість персонажів та проблематики твору надає йому універсальну значущість.

Дослідження підсумоване чіткими, присутніми й самостійними висновками здобувачки, які засвідчують повне виконання завдань дисертаційної праці.

Високо оцінюючи дисертацію М. С. Обихвіст, її актуальність, новизну й перспективність, хочемо висловити деякі зауваження й побажання:

1. Теоретична концепція роботи розкрита занадто стисло, тому не завжди зрозуміла логіка формулювання та обґрунтування мети дослідження, наприклад, не завжди пояснено, що мається на увазі у висловах «протистояння жіночих образів маскулінному кодуванню», «спростування універсальності західного літературного канону», «перегляд/переоцінка літературного канону». Огляд украй дискусійних гостро-актуальних концепцій, які до сьогодні не зазнали остаточної кристалізації: постколоніальна критика, орієнтальні студії, феміністична критика, кожна з яких потребує уважного розлогого розгляду й виважених обґрунтованих визначень, представлено у гранично стислому форматі. Це стосується й визначення ключової для роботи категорії фемінності.

Широке проблемне поле мультикультуральних теорій та шляхів виходу поза їх межі (пост-етнічність, транскультуралізм, деколонізація, гібридність, міжкультурний фронтір, імагологія) майже цілковито залишається поза увагою.

Складний багаторівневий релігійно-філософсько-естетичний комплекс понять, який поєднує буддизм, даосизм та конфуціанство не тільки й не скільки як ідеологію або релігійно-філософські системи, а як образно-символьно-метафоричний погляд на світ, об'єднується без належного тлумачення під парасольково-ярликовим терміном «конфуціанство», хоча очевидним виходом за межі культурно-філософського простору конфуціанства є звернення до архаїчного матриархатного образу жінки як богині плодючості й життя, відтвореної в зображеннях з гіперболічно збільшеними грудьми та стегнами. Художній простір роману від перших сторінок побудований як протиставлення двох типів фемінінності: підлеглої та старшої, уособленої в образі свекрухи, оздобленої ознаками маскулінності (в якій вона гротескно перевищує чоловіків), метафорично осмисленої через образи-символи рук та дій руками.

2. Здійснений огляд латино-американської, англофонної та китайської літератур у першому та другому розділі не в повній мірі розкриває значення саме літературного контексту в становленні творчості письменників. Історико-літературне та теоретичне підґрунтя спільного дослідження творчості трьох письменників висвітлено та обґрунтовано непереконливо, хоча в роботі названі визначальні фактори, які уможливлюють такий підхід.

3. Під час аналізу жіночих образів недостатньо розкрито стилістично-семантичний аспект, всю увагу сфокусовано на проблемно-тематичних аспектах, хоча під час постановки завдання неодноразово згадується категорія канону, зокрема зазначається переосмислення канону в аналізованих творах, однак в аналітичній частині роботи кричуще замалу увагу приділено діалогу письменників з каноном. Зокрема, поза увагою залишилась складна семантика образів роману С. Рушді, в основі якої – гостро іронічне осмислення європейської літературної спадщини, ключем до якої слугують імена та прізвиська героїв: Мавр, Епіфанія, Аврора, Ізабелла, Кармен, Камоенс.

У частині дослідження, присвяченій творчості Мо Яня, замало уваги приділено контексту літературної традиції, на яку вказує він сам та дослідники його творчості. Плідним підходом було б розглянути поетику жіночих образів Мо Яня у порівнянні з творами Пу Сунліна та романом «Річкові Заводи», спільним знаменником для яких є північно-східна провінція Шаньдун, не тільки як географічна локація, а як художній образ, створюваний, збагачуваний й переосмислюваний поколіннями письменників.

Наведені зауваження й пропозиції не торкаються концептуальних засад виконаного дослідження, і тому не можуть істотно вплинути на її позитивну оцінку.

Результати дисертаційної праці добре апробовані. М. С. Обихвіст взяла участь у 14 всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях, опублікувала 17 праць, із них 7 – основних (6 – у наукових фахових виданнях України, 1 – в іноземному науковому виданні) та 10 додаткових. Автореферат

такко і повно відповідає структурі та зміст роботи відповідає всім чинним вимогам.

Оцінюючи дисертацію М.С. Обихвист за цим, зазначаємо її самостійність і структурованість, обґрунтованість дослідницькими новими підходами до вивчення категорії науки про літературу та культурології. Безсумнівною є теоретична й практична цінність результатів виконаного дослідження, які узагальнюють наявні досягнення української та світової науки про літературу та відкривають нові перспективи.

Дисертація «Репрезентація фемінності у романах Габріеля Гарсія Маркеса. Сімаона Рушді і Мо Яня» виконана на належному науковому рівні, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року, № 656)», а її авторка, Обихвист Марія Сергіївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 порівняльне літературознавство.

Офіційний опонент –

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри порівняльної філології

східних та англослов'янських країн

Дніпровського національного

університету імені Олеся Гончара 30.10.2018

 В.В. Селігей

Учений секретар Дніпровського

національного університету

ім. Олеся Гончара, доцент

 Г.В. Ходанен

Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стуса
П.ч. № 03.02.15/296
09 11 20 18